

Úvod do filosofie (1)

Ladislav Hejdánek

Transcripts of this document:

[Úvod do filosofie \(1\)](#)

k dokumentu existují tyto přepisy:

[Úvod do filosofie \(1\)](#)

◆ bytový seminář, česky, vznik: 12. 1. 1976 ◆ poznámka: kazeta 9/89 (strana A i B)

◆ private seminar, Czech, origin: 12. 1. 1976

Úvod do filosofie (1) [1976]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- ([kazeta 9-89]_s1_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Máte to dole až, koukám. To vědomí dosáhne jenom tak, že se... aby nebylo schopno té emoci to vědomí ovládat a kontrolovat lidské chování a jednání, integrovat je a tak dále. Toho může dosáhnout jenom tak, že se vnitřně zpevní a vystuží tvořením vlastního, své vlastní struktury a tak dále, a to je ta mluva. Takže tady je podnětem taková určitá praktická potřeba, zatímco pak na následující stránce 12 se mi zdá, že je to trochu jinak. To promlouvání je původně rituál a tak dále. Když se vrátíme k stránce 11: je tady podnětem ta praktická potřeba? Není to naopak? Není to nejprv řeč jako rituál a pak teprve to praktické využití?

To ne, ale praktické v jiném smyslu. Tady, aby bylo schopno kontrolovat lidské chování a jednání. Jestli se to ještě neplete, mně se velice líbilo, jak se z kočovných kmenů stali zemědělci. Objevili, že to můžou zasít a že jim to tam vyroste. Takže to neobjevili tak, že by to z praktické potřeby zasévali, aby to tam měli připravené, ale že to původně objevili, že chtěli uchovávat nějakou tu rostlinu, že to byla záležitost rituálu. Vůbec ne z hlediska toho, aby se nabaštili, ale že se starali o to zalévat to semeno z úplně jiných důvodů než v praktickém slova smyslu. Takže je to tak?

Hejdánek: To je třeba nezjednodušeně chápat. Fakt je, že to, co tam dělali rituálně, to je jakási základní rituální praxe. Na tom musíme prostě ten kontext smysluplný, ten *mythos* toho ritu nebo toho rituálu, ten se nemůže udržet svou vlastní vahou, svou vlastní setrvačností nebo svou pevností bez té praxe, bez té rituální praxe.

Jiný hlas: Takže jde o to, já jsem si promítl, aby bylo schopno té emoci ovládat a kontrolovat lidské chování a jednání, tak já si tam hned představuju, jak se honí za nějakým zvířetem, tu praxi v obstarávání. To já jsem tam vecpal.

Hejdánek: To je právě pozdní praxe. Ta první praxe je rituální. Nicméně ta je nezbytná. Do světa mýtu se člověk neubýdlí jinak, než že něco dělá. Něco musí dělat. A to, co dělá, to musí mluvit, musí začít mluvit. Samozřejmě že mluví tím lépe, čím je zdomácnělejší ve světě řeči. Ale zdomácněje se ve světě řeči tím víc, čím víc mluví. To je oboustranné, to je takové pendlování, taková oscilace. Není možno říct, že nejdřív je jedno a pak to druhé.

Jiný hlas: Je to pravda, že zároveň člověk, jak vytváří a zdokonaluje svou mluvu, vstupuje nevědomky do světa, o němž původně nic nevěděl, v tom slova smyslu řeči. Já když si představuju, jak se dohadují, tam je ten oštěp a tak zdokonaluje, jak to zdokonaluje, to jsem si za tím tak cítil.

Hejdánek: To by se muselo říct. To taky tak je, jenomže pravda je, že když je to jenom tohle, podejsim a takhle, tak to nezdokonaluje. Naopak to zplošťuje. Dělá z mluvení rutinu, což je vždycky pokles. Tady právě u básníků tu řeč drželi při vodách tekutých.

Jiný hlas: Tak já víc nemám. Domlouvali jsme se, jestli by to nešlo na téma víra a věda a možná objektivita výroku nebo objektivita vědy a porovnání s vírou. Mně osobně by se líbilo to udělat, četl jsem od Heisenberga *Filosofie a fyzika*. Tak takovým stylem toto téma zpracovat.

Hejdánek: To je váš hlas. Vy jste se nedomlouvali tedy? Nebo se teprve teď domlouváte? Tak k tomu se ještě vyjádřete ostatní. Kdo k tomu chce ještě něco připomenout nebo vlastní názor, jak by to mělo vypadat? Měli jste na mysli takový typ, buď to číst, nebo srovnávat určité konstrukce. To je taky jedna možnost, že bychom si toho Heisenberga vzali.

Přitom filosofie je taková věc podivná, že je možno začít odkudkoli. Neexistují žádné přirozené počátky filosofie. Každá věda má nějaké základy a z toho se pak staví. U filosofie to tak není. Tam se může začít kdekoli a z jakéhokoli místa se dojde vždycky, pokud se myslí určitým způsobem, se dojde tam, kam je potřeba. Takže to je celkem jedno. Můžeme začít na Heisenbergovi, právě tak jako na komkoli jiném. Nebo můžeme jenom tak mluvit a teď po hmatu, co jsme vlastně řekli, se dostaneme taky tak. Ten Heisenberg dává určitou tematiku dohromady, tak myslím, že by to...

Jiný hlas: To jste právě říkal, že by nemělo smysl třeba probírat, řekněme, *existencialismus*, že to je třeba

to, jak nám vykládal Pavel Kašpar, tak oni tady myslím něco takového, nějaký text od *Heideggera* brali. Nám by se spíše jednalo o to, když teda jdeme do praxe a teď se tam setkáme náhodou s někým, kdo je vzdělanější, abychom se mu dovedli postavit na rovinu v tom rozhovoru, kdyby on třeba začal něco vychvalovat z určité, řekněme, vědecké oblasti a řekl by, že víra tady třeba tyhle problémy neřeší. Možná v tom smyslu, že by se nám jednalo – nebo to je zase můj osobní návrh –, že je docela zajímavé právě pozorovat, jak nadhazuje problémy třeba filosofie a zase, řekněme, biblické myšlení a jak to řeší třeba úplně jiným stylem.

Hejdánek: Ano, ano.

Jiný hlas: Já teda nevím, jestli třeba ostatní, dohodli jsme se na tom, aby to bylo prakticky použitelné do takového nějakého toho skoro, řekněme, pastoračního... no ne pastoračního, takového normálního rozhovoru.

Hejdánek: Ano.

Jiný hlas: A zdá se mi to jako dost vhodné.

Hejdánek: No tak v tom případě ovšem by to věcně naprosto vyhovovalo, tedy vyjmout to téma, jak se obvykle *traktuje*, to jest víra, věda, a teď analyzovat, co to znamená, nejdřív si vyložit, jak se to obvykle říká, provést kritiku, jestli je to oprávněné to takhle stavět. Co to vlastně je věda, co to je vlastně víra. Tak to by byl takový způsob.

Já nevím, zda tušíte, že se vydáváte na cestu dost takovou, snad bych řekl, obecně nesdílenou, když se mnou budete dělat. Já mám za to, že obvyklý způsob, jak se to dělá i z pozic teologických, je nesprávný, nebo ten obvyklý je nesprávný. To znamená ovšem, že přitom budu fušovat trochu do teologie, což by vám nemělo vadit, aspoň mě budete moct klepat přes prsty, ale bude to určitá taková... já se domnívám, že to k něčemu bude prakticky, ale vám se to dlouho možná nebude zdát. No, to se uvidí. Tak to jenom takové varování předem.

Každá definice filosofie je pochybná, protože chce uzavřít filosofii do něčeho hotového, do něčeho předem daného. Později budeme mít příležitost k tomu na mnoha místech si ukázat, proč filosofie takto definovatelná není. Snad předem bychom mohli říct asi tohle: filosofie se liší od vědy tím, že zatímco věda je neschopna sama se stát svým vlastním předmětem, to jest například fyzika není legitimním tématem fyziky.

Fyzika se zabývá třeba gravitací nebo elektromagnetismem nebo optikou a takovými věcmi, ale nemůže se zabývat fyzikou. Chemie nemá metody, jak se zabývat, jak analyzovat a syntetizovat chemii. To nejde. Zabývá se sloučeninami, a ne chemií. Žádná věda není schopna plně se zabývat sebou samou. Jsou některé vědy, které se z jedné části sebou samou můžou zabývat. Tak například psychologie je schopna se zabývat psychologií. To jest je možno třeba studovat nějakého konkrétního psychologa a zařadit ho jako psychologický typ. Ovšem tím jeho teorii nebudeme zcela právě. A to tak málo, jako když třeba někdo o *Nietzscheovi* vykládá jeho filosofii a hlavní důraz dává na to, že to byl blázen.

Že se zbláznil, to je pravda. A že ten proces pokračoval dost dlouho a že v řadě jeho textů, které napsal ještě, když nebyl zcela mimo sebe, se najdou toho příznaky. Ale vyložit tu jeho filosofii z toho, že byl blázen, je nesmysl. To je zrovna tak, jako je nesmysl vyložit třeba růži z hnoje, z kterého roste.

Jediná věda v uvozovkách, která je schopna se zabývat sebou samou, je filosofie. Ale jestliže se filosofie právě tímhle od všech věd liší, tak je otázka, proč bychom ji měli nazývat vědou. Ta věc se má asi tak, jako třeba biologicky člověk patří mezi *primáty*. To že je vlastně opice. Taková zvláštní opice. Ovšem liší se od všech opic tím, že například mluví. Otázka je tedy, jestliže se liší od všech opic něčím podstatným, tak proč bychom měli o člověku mluvit, že to je opice. Z toho důvodu je otázka, proč bychom měli o filosofii mluvit, že to je věda, když je to zcela zvláštní věda, jako člověk je zcela zvláštní opice.

Takže je to sice terminologická otázka samozřejmě zatím, poněvadž jsme nedefinovali, co je filosofie a co je věda, ale zdá se, že je nevýhodné mluvit o filosofii jako o vědě. Těch důvodů, proč filosofie není věda, nebo proč je nevýhodné o ní mluvit jako o vědě, je celá řada. Jeden z hlavních je třeba v tom, že každá věda je speciální věda. Každá věda má svůj vymezený obor skutečností, jímž se zabývá. Ale filosofie

takový obor nemá. Filosofie se zásadně zabývá vším. Takže čímkoli se zabývá věda, tím se také může zabývat filosofie. Ovšem zabývají se tím jinak a u filosofie je podstatné to, že vždycky, ať se zabývá čímkoli, tak ta filosofičnost toho zabývání spočívá v tom, že to vztahuje k celku. Kdežto věda na ten celek zapomene. Každá věda. To je druhý důvod, proč filosofii není dobré považovat za vědu. Protože věda je vždycky speciální věda, odborná věda, která má svůj obor vymezen. Kdežto filosofie svůj obor vymezen nemá; zásadně se může zabývat čímkoli. Ale filosofické to zabývání čímkoli je jenom, pokud se vztahuje k celku. A to věda nedokáže; žádná věda se nedovede vztáhnout k celku.

No, ale tak to jsme řekli jen tak na okraj, to se k tomu budeme mít možnost vrátit jindy. Filosofie je – řekl jsem, že to má celou řadu rovin – tak jedna z těch rovin je, že filosofie je prostředkem nebo orgánem sebeuvědomění člověka. My tak zhruba chápeme, co to je sebeuvědomění, tedy to znamená, že člověk si uvědomuje sám sebe. Znamená to co asi? Že na sebe nezapomíná. Třeba když někdo v davu je zachvácen davovou psychózou a dělá věci, vyloženě, které by normálně sám nikdy nedělal, tak vlastně na sebe zapomíná. Je to nefilosofické, protože filosofie má takovou ctižádost – nebo filosof, filosofující člověk má takovou ctižádost – když něco dělá, chce vědět, co dělá. Nechce to dělat jen tak nějak, protože to dělají druzí nebo protože to bývá zvykem, nebo to dělá maně a ani si to neuvědomuje. Chce vědět, co dělá a proč to dělá. To je ještě druhá věc: chce vědět, co dělá a proč to dělá.

To budeme mít ještě příležitost se k tomu vracet, co to vlastně znamená, to sebeuvědomění. Ale už tím, že jsme o tom začali mluvit, tak vlastně tam je přítomno to vědomí, o kterém – to téma, o kterém máte uvažovat a které máte učinit předmětem takového zamyšlení. Samozřejmě hned na začátku musíme říct, to jsem připomněl, že filosofie má různé vrstvy. To sebeuvědomění člověka, to není jediná vrstva. Přinejmenším bychom mohli jmenovat ještě další dvě vrstvy nebo dvě složky filosofie. Když mluvíme o tom sebevědomí – nebo sebeuvědomění lépe, *Selbstbewusstsein* německy, to je jednodušší – my musíme říkat nikoli sebevědomí, to už u nás má takový speciálnější význam, zda člověk má sebevědomí, nebo zda má komplexy. To *Selbstbewusstsein* je tedy něco jiného než sebevědomí v tom příliš etymologickém, doslovném překladu. Sebeuvědomění, to jest, že to je takové vědomí, jímž se člověk vztahuje k sobě.

No, ale samozřejmě vědomí se jenom ve zvláštním případě vztahuje k sobě. Přesněji řečeno: člověk se ve svém vědomí jenom ve zvláštním případě vztahuje k sobě. Většinou se vztahuje k něčemu jinému. No a to něco jiné řekněme, že je skutečnost. Tedy filosofie samozřejmě nezbytně se musí vztahovat ke skutečnosti. Nejenom tedy, že je sebeuvědoměním člověka, ale současně je jakýmsi takovým důkladně založeným, promyšleným a tak dále, náročným uvědoměním skutečnosti. Chce proniknout nejenom k sobě – ve filosofii člověk neproniká jenom k sobě – ale proniká také ke skutečnosti.

No a pak je ještě třetí téma, které na první pohled vypadá možná nesrozumitelně, to budeme mít příležitost se k tomu také vracet ještě vícekrát. Totiž kromě toho, že jsem tu já a že je tu skutečnost, tedy kromě toho, že já se mohu ve svém vědomí vztahovat k sobě a ke skutečnosti, tedy k věcem kolem sebe, tak já chci sebe pochopit a tu skutečnost poznat v pravdě. A pravda je něco jiného než skutečnost a něco jiného než já. Pravdu nemohu vyvodit ani ze sebe, ani ze skutečnosti. Skutečnost naopak potřebuje pravdu k tomu, aby se ukázala v pravém světle, totiž právě ve světle pravdy. Skutečnost sama v sobě bez světla pravdy je temná.

Tak přinejmenším se filosofie zabývá těmito třemi okruhy tematiky: člověkem samotným, to jest ve filosofii se člověk zabývá sebou samým a ostatními lidmi jako ne předměty, ale jako svébytnými – tak se to říká – nebo jako bytostmi, které mají svébytnost, které mají sebeuvědomění. A za druhé se zabývá věcmi kolem sebe nebo kolem nás. Filosof se zabývá věcmi, které jsou kolem nás, tedy nejenom kolem něho – to by bylo příliš vztaženo k němu – tedy kolem nás, ve světě. No a dále se filosofie vztahuje také k pravdě. A ten vztah k pravdě je jiný než vztah ke skutečnosti. Ke skutečnosti se člověk vztahuje – to všechno budeme později korigovat, ale předběžně se musíme takto vyjádřit – ke skutečnosti se vztahuje jako k něčemu, co je před ním, jako k předmětu. Němci to mají taky: *Gegenstand*, co stojí před námi. Ale pravda není nic, co stojí před námi. Pravda není předmět. Pravda je spíš něco, z čeho žijeme.

Když se obracíme k tomu, co je před námi, tak pravda je spíš za námi. Když se obracíme zády k tomu, co je před námi, a chceme koukat na pravdu, tak pravda nám mizí. My nedovedeme říct, co je pravda. My vždycky musíme říct, co je pravda o něčem. Sama pravda je neuchopitelná o ničem. Pravda vždycky se musí vztahovat k něčemu. Čili když sloužíme pravdě, když jsme poslušní pravdy, když nasloucháme pravdě a když ji činíme a tak dále, jak o tom můžeme různě mluvit, tak je to vždycky tak, že přicházíme jakoby z pravdy nebo pověření pravdou k něčemu jinému, ne k pravdě. My přicházíme do situace, kam vneseme pravdu, kde vyneseme soud, přineseme poselství, které není naše, kterým jsme pověřeni. Čili vneseme do té situace něco, co tam nebylo, totiž pravdu, to světlo osvětlíme. A to je něco úplně – my bychom řekli, že to je také skutečnost, ale přinejmenším je to jiná skutečnost než ty předměty kolem nás. Tak my přinejmenším musíme tyto tři okruhy předpokládat ve *filosofii*. Těch okruhů je ještě víc, ale toto jsou tři základní.

To jsme si řekli, že v sobě chce člověk porozumět, skutečnost chce poznat, chce si o skutečnosti učinit jasno, ale pravdě se může dát jenom do služeb.

No a jestliže toto jsou předběžně, řekněme, ty tři hlavní okruhy filosofické, tak tam vidíme na tom, jak ve všech těchto třech případech tento vztah člověka ve *filosofii* nebo filosofický vztah k sobě, k předmětu a k pravdě je vztahem vědomým, ve vědomí.

A proto se musíme ptát, co to je to vědomí. Místo *filosofie*, jak se zdá alespoň na první pohled, je v lidském vědomí. *Filosofie* je věcí vědomí. *Filosofie* se nedělá rukama, nedělá se nástroji, přístroji jako ve vědě. Věda se dělá taky pomocí přístrojů, ve *filosofii* se nedělá nic pomocí přístrojů. *Filosofie* se dělá, když myslíme, čili když jsme si vědomí.

No a teď se musíme ptát, co je to vědomí. Samozřejmě na prvním místě budeme vycházet z lidské zkušenosti, nikoliv z nějakých úvah, jaké by mohlo být ještě jiné vědomí, nebo jestli zvířata mají nějaké vědomí a jaké a tak dále. To necháme na jiné příležitosti.

A teď to přeskočíme, co to je to vědomí – to máte za úkol o tom uvažovat – a připomeneme si jenom to, že k základní struktuře vědomí náleží tohle: když jsem si něčeho vědom, tak to znamená: já jsem si něčeho vědom. Jsem si vědom něčeho. Tak především tam jsem já a pak je tam něco. A ve vědomí se vztahuji nějakým způsobem já k tomu něco. To něco mohu být taky já, čili já se mohu ve svém vědomí vztahovat k sobě ve zvláštním případě. Pak já se stávám současně tím něco.

Důležité je, že tam v češtině – a nejen v češtině – je to „si“. To zvratné „si“. Že jsem si vědom, jsme si vědomí, uvědomujeme si. Proč tam je to „si“? Neříkáme, že uvědomujeme situaci. Uvědomujeme si situaci. To je zvláštní způsob. Ve vědomí se totiž nejenom já vztahuji k předmětu, k věci, k něčemu, ale já se k tomu něčemu vztahuji tak, že si toho jsem vědom. To znamená, já se k tomu vztahuji tak, že skrze to něco se vztahuji zase zpátky k sobě. Sobě jsem vědom věci. To vědomí tedy vychází ze mě, dotýká se věci, ale je to stále mé vědomí. Neztrácím ho, naopak ho získávám teprve v tom návratu. Já z té věci něco uchopuji a přináším, přitrhnuji k sobě. Já se toho zmocňuji. Ve vědomí jsem si vědom něčeho, ale to něco přitahuji, přitrhnuji k sobě. Skrze něco se vztahuji k sobě.

Tady je velice důležité tohle si uvědomit. Takže když věda – a to se dotýkáme první věci, kterou máme před sebou, totiž takzvaná objektivita vědy, jak jsem to uvedl – věda se domnívá, že se zabývá jenom předměty. Dokonce ideálem objektivitě vědecké je, aby tam toho subjektu bylo co možná nejmíň. Je třeba udělat pokus, experiment tak, aby to samo ukázalo, jak se věci mají, a aby se to ukázalo naprosto nezávisle na subjektu, kdo ten experiment provádí. Proto třeba základním předpokladem, aby nějaký nový experiment byl uznán, je, že je reprodukovatelný v jiné laboratoři, v kterékoli laboratoři na světě, která má potřebné zařízení. Nezáleží na tom, kdo to dělá, záleží na tom, aby to dělal přesně tak, jak je předpis. A když se metody zachovají, podmínky se zachovají, všechno je náležitě podle předpisu, tak to každému musí vyjít, ať je to Američan nebo Afričan nebo kdokoli. Takže ideálem vědy je vyloučit subjekt ze zájmu, a nejenom ze zájmu, ale vyloučit ho ze hry.

No a teď, když my filosoficky v tom kritickém přístupu k vědě uvážíme, co to vlastně znamená, že si věda myslí, že může ten subjekt vyloučit, tak se nám to okamžitě objeví jako zamlčování. Ten subjekt tam

samozřejmě musí být, kdyby nebyl, není žádná věda možná. Samozřejmě může být buď Američan nebo Afričan, nebo muž nebo žena, nebo to může být stařec nebo mladík a tak dále, mohli bychom pokračovat. Ale vždycky to někdo být musí. Ten experiment se sám neudělá, nearanžuje. Ten subjekt tam vždycky musí být. Jak to, že si věda myslí, že ho může vyřadit ze hry? To je třeba analyzovat, proč si to myslí. To je chyba, to je určitý nedostatek. Proč si to vlastně věda myslí? To je možno analyzovat psychologicky, ale zejména filosoficky, proč tomu tak je. Poněvadž tady jsme si řekli a úplně si uvědomujeme, že kdykoliv si člověk je vědom něčeho, že vždycky toho něčeho je vědom sobě. Jak to, že na to věda zapomíná?

Jiný hlas: Můžu se na něco zeptat?

Hejdánek: Prosím, ano.

Jiný hlas: To když teda jak jste udělal to základní rozdělení člověk, skutečnost, pravda, tak vlastně věda jako kdyby uznávala jenom člověk-skutečnost a tu pravdu jako potom neříkala? Aspoň já to tak chápu, třeba špatně, ale jako kdyby tu pravdu takovou odvíjela, jako kdyby chtěla vypíchnout tu pravdu z té skutečnosti.

Hejdánek: Ano, do značné míry to tak je, ovšem věda to může přiznat. Věda odedávna tvrdí, že jí jde o pravdu. Dokonce emocionálně takovým základním motivem bádání bývalo kdysi, dneska je to trochu jinak, ale bývalo takové nadšenectví poznání, jak to vskutku jest. Opravdu, jak je to opravdu. Řada lidí, kteří riskovali hodně, když se probojovávala slunesředná soustava proti bývalé zeměstředné, to dělala čistě z takového nadšení pro pravdu. V tom nemusely být ty motivy, které tam viděli ti podezíraví církevní představitelé, kteří hned v tom viděli nějaké hereze atd. Ne, tam byl rozhodující argument: koukni se dalekohledem a co tam vidíš? Řekni, co tam vidíš. Opravdu, žádné povídání, koukni se dalekohledem a popiš tu skutečnost jen tak, jak je, jak ji vidíš. Ta nadšenost pro pravdu tam v tom je. Jenomže tady se musí zjistit, o čem se vlastně mluví, když se mluví o pravdě. A ta věda, když mluví o pravdě, tak mluví o něčem jiném. A ovšem není to jen její vina. To, co říká věda o pravdě, to jí řekla filosofie. Žádná věda totiž není schopna, není kompetentní mluvit o pravdě. Poněvadž ať vezmeme jednu za druhou, tak všechny mají svůj obor. Chemie, jak může mluvit o pravdě? A přesto se jí dovolává. Astronomie se pořád dovolávala pravdy, poněvadž vidí pravdu v dalekohledu nebo může vypočítat nějaké gravitační působení. Ale na to ty metody vůbec nemá, ale pořád mluví o pravdě.

A protože na to ty metody nemá, nemá na to ani aparát myšlenkový, tak to připodobňuje tomu, čím se zabývá. To je jedna věc. A za druhé samozřejmě závislost na nějaké staré filosofii, která to kdysi řekla a v té vědě to přetrvává, poněvadž věda už není schopna to kriticky změřit, protože na to nemá metody, dělá to laicky. To je nevědecká partie každé vědy. No a tak zůstává v zajetí těch starých filosofických předpokladů. Staré filosofické předpoklady říkají co? Že pravda je shoda myšlení a skutečnosti. Co je myšlení víme, to je nám nejbližší. Co je skutečnost, no to bychom se mohli o tom domluvit, že je to něco nezávislého na nás. No a shoda mezi tím naším myšlením a skutečností je pravda. Tím jsme si řekli, co to je pravda, definováno. No a teď nadále už budeme jenom sledovat, jestli naše myšlení se shoduje s tou skutečností. A budeme se snažit to nějak poměřit tak, že koukni se do dalekohledu, co tam vidíš. No a vidím tam prostě Uran nebo Saturn nebo nějaké měsíčky kolem nich. Uran tam nebyl vidět, nebo až vzadu někde mnohem dál je Neptun nebo Pluto až. No a když to vidím, tak co si o tom myslím? No že je to měsíc nebo nějaká planeta, nebo že je to ještě planeta nějaká, nebo že to je naopak hvězda. No a teď zjistím: je to hvězda? Kdyby to byla hvězda, tak se to pohybuje takhle. Když se to pohybuje, jak zjišťuji, nějaký divný pohyb, tak to znamená, že to krouží kolem něčeho blízkého. A tudíž neshoduje se mé myšlení, jestliže to neshoduje. A zdá se všechno, že je to naprosto jasné.

Teprve filosofická kritika ukáže, že to je naprostý *nonsens*, což jsme právě četli s hochy u Ješka s Parmenidem a s jinými. *Heidegger* takovou fantastickou otázku prostě postaví naprosto jednoduchou, která to všechno postaví na hlavu. Říká tam: ta tradice říká, že pravda je shoda myšlenky s věcí, pojmu s věcí, myšlení s věcí. No tak vezmeme to tedy vážně. Tak třeba tady před náma je kovová pětikoruna. A já říkám nebo myslím si: pětikoruna, kovová pětikoruna, chci si myslet. Namyslel jsem, nasoudil jsem pojem

kovové pětikoruny. A teď srovnávejme, kde je ta shoda. Pětikoruna je kulatá. Pojem pětikoruny je kulatý? Pětikoruna je kovová. Pojem pětikoruny je kovový? Za pětikorunu koupím tolik a tolik housek. Pojem koupí nějakou housku? Tak kde je ta shoda? A najednou se ukáže, že obrovská tradice několika set let, vlastně takřka dvou tisíc let, je bez kořene. Jak je to možné? Tak samozřejmě teď přijde úkol filosofa ukázat, kde se to vzalo vlastně. Musí to rozumně vyložit. Že nějaký blázen přišel a řekl, že pravda je shoda, a od té doby to lidi mysleli, to je nevyhovující. Musíme najít ten rozum, proč to tak bylo. A pak zjistit, co se změnilo v tom základu, aniž by se to postřehlo, takže vlastně dneska už se to nedá říkat. Tenkrát to znamenalo něco jiného, dneska to musíme všechno převrátit, musíme mít nové pojetí pravdy. Tak to je jenom tak stručně na ukázkou, jak když ta věda se dovolává pravdy, tak se vlastně pak ukáže, že vlastně neví, co to je pořádně, a že když to takhle odhalíme, tak vlastně je pravda to, co jste řekl, že vlastně věda s tou pravdou nemá co dělat. Ovšem když takhle pečlivě se na to podíváme, tak se nakonec ukáže, že nejenom ztrácí tu pravdu, ale ona ztrácí také člověka, protože z něho dělá předmět. Jednu věc mezi ostatními věcmi. Věda se nedovede zabývat jinak člověkem než jako předmětem. Jenomže člověk není předmět. Tedy když z něho dělá věda předmět, tak vlastně skutečného člověka ztrácí, podobně jako když z pravdy dělá shodu, tak skutečnou pravdu ztrácí.

Jiný hlas: . No a teď posledně se teda zabýváme tou skutečností. A udrží aspoň tu skutečnost? No, tady jde o to, jestli si můžeme říct, že skutečnost opravdu je předmět a nic jiného než předmět. Má skutečnost jenom předmětný charakter? A jestli se ukáže, že sama skutečnost není na předmětnost, na pouhou předmětnost redukovatelná, že má jenom předmětnou stránku, ale sama je něčím víc než tou předmětností, tak se ukáže, že vlastně věda za skutečnost nám dává náhražku, pouhou předmětnost, a tedy ztrácíme tu skutečnost.

To ovšem je potřeba – teď je to teda velmi stručně takhle naznačeno, že? – a bylo by nutno se tím zabývat důkladněji, ukázat to a tak dále, ale aspoň naznačuju tímhle tím, že ta filosofická kritika vědy jde tak daleko, že nakonec upře té vědě nejenom přístup, legitimní a tedy smysluplný přístup k pravdě, ale také přístup k člověku a nakonec přístup ke skutečnosti samé. Je podivuhodné, že tedy takováhle filosofie nemusí být jenom nepřátelská vědě, jít odjinud a ukazovat na vědu, co to dělá, ale že dokonce vědci sami – protože samozřejmě jsme si řekli, že v rámci své vědy, v rámci své odbornosti nejsou schopni se zabývat sebou samými a tou vědou – tak vlastně oni jako laici fušují do filosofie.

No a tedy jako fušující filosofové tito vědci někdy řeknou něco naprosto blbého. Když například se podíváte, co je podstatou třeba filosofie *pragmatismu*, že? Tak to jsou všechno vědci, kteří přešli do filosofování. *Pragmatisté... pragmatismus* začal takhle. Ten Heisenberg, to je taky vědec, kterej přešel do filosofování, ale ne *pragmatista*, že? Ale tak *pragmatisté*, to je hlavně tedy James a třeba Dewey, byl pedagog, James byl psycholog, tak ti říkají, že vlastně nedává smysl mluvit o pravdě. Že se vlastně může mluvit jenom o tom, že to funguje. My prostě vytvoříme jistou teorii, a když se podle té teorie řídíme, tak nám to funguje. Všechno vyložíme. Jestli je to pravda nebo ne, to nedává smysl. Tohle říká taky *logický pozitivismus*, Wittgenstein třeba, ale i ten německý, ten od Carnapa a tak dále.

Tam vlastně to slovo pravda je něco, co nedává smysl. O Carnapovi vždycky, když byl v Praze ještě, to vzpomínal Kozák, že vždycky když přišla nějaká diskuse a nějaké námitky proti Carnapovi, co řekl, tak on to chtěl slyšet ještě jednou, ještě jednou, a říkal: Tomu nerozumím, tomu mi nedává smysl. Dokud se to neřeklo v jeho terminologii, tak mu to nedávalo smysl. A když se to řeklo v jeho terminologii, tak to byl zbaven všeho toho, v čem byl vlastně problém. Takže sami vědci jsou nakloněni se tak nějak vzdát té problematiky pravdy. To není jenom kritika z nějakých pozic mimovědeckých, ale dokonce je to taková zvláštní filosofie, laická nebo diletantská filosofie těch vědců samotných, kteří si to taky uvědomují, ovšem nikoliv v rámci vědy, poněvadž to dělají neodborně. Pokud by to dělali odborně, tak se tím vůbec nemůžou zabývat.